

Kungl. Utrikesdepartementet.

Avd: 52

Grupp: _____

Mål: _____

Kal / R133

("Glasok - opärad")

Avskrift.

Herr Raul Wallenberg war zusammen mit mir in USSR in eine Straffenlager in Kalyma-Land Magadan Gebiet Susumar District, in der Zeit von 1955 bis 1956 (Sommer).

Herr Wallenberg, meines Wissens war Jüdischer Abstammung, grösse 176-178 cm, ungef. 32-36 Jahre alt, dunkles Haar.

Er wurde im Sommer 1956 rehabilitiert, ist aber dort geblieben, da er eine Ausreisegenehmigung nicht erhalten konnte. War als Kraftwagenfahrer in einem Auto-Park beschäftigt.

Gesehen habe ich ihm das letzte mahl im August 1956, vor meiner abreise aus Kalyma-Land. Herrn Wallenberg traf ich auf der Strasse und sprach mit ihm.

Er war gesund, war jedoch arm und vernachlässigt, gekleidet war er in einem Arbeitsanzug.

Gegenwärtig schrieb ich an meine Kameraden, die dort geblieben sind mit der Bitte mir antworten wo sich Herr Wallenberg jetzt befindet. Erwarte Antwort von meinen Kameraden in 6-7 Wochen.

(Rysaurovsk)

(Paul, an urske kons. i Gdansk)

1533

Från Gdansk

Avsant den 14 / 5 1957 kl. 1350

Inkom den 15 / 5 1957 kl. 0740

Utskrivet i 3 ex. Detta är ex. nr 3

3.

För Kabinettsekreteraren.

Primo. ^{Wille} Braun och ^{Kuljanski} Orlovski bekanta sedan första efter-
krigsåren. Då hjälpsa, men ej helt pålitlig rätt hög för-
valtningstjänsteman här. Intima kontakter möjligen en-
gagement egna säkerhetstjänsten, som dock oskyldig långa
bortovaron. Arrangerad vilseledning bedömes tämligen ute-
sluten. Spontan fotoidentifiering, men svaga minnesbilder,
som kanske klarna någon detalj för ett senare samtal.

Secundo. ^{Ernst} Iljan för närvarande bortrest. Anhåller
instruktion om beräknade återkomsten cirka en vecka skall
avvektas.

Erro

KOPIA

15.5.57

CHIFFER

sjöborgsutredningen

Nr 4

P

2

Eu^I

AS

Svensk

Gdansk

För Lellki personligen.

Edert chiffer 3. Efter in primo in fine fört "senare
samtal" äger ^{Ullki} Braun efter eget bedömande ur säkerhets-
synpunkt avvakta Ilians ankoast i Gdansk eller i Warszawa.
Därest Warszawa väljes torde därifrån utförligt rererat
samtalen ^{Kuljenski} Orłowski insändas. Med hänsyn Orłowskis "svaga
minnesbilder" ^{Pragmatisk} ytterst angeläget samtalet Ilian göres
detaljerat.

Cabinet

1535

Avskrift av chiffrertelegram från
konsulatet i Gdansk den 22.5.1957,
inkommet UD den 23.5.57.

nr 4

För Kabinettssekreteraren. Vissa punkter i Iljans berättelse tyda på att vederbörande icke är identisk med Gmoser. Återvänder torsdag kväll med SK 772.

49-51
15. m. 36

29.

Kaljański, Julian (Iljan), "radca prawny" (juridisk rådgivare)
Sopot, ulica Bolesława Bieruta nr 13, våning nr 2, tel. Oliwa
6-134.

K. är född i Vilna den 27.9.1892. Han studerade juridik vid juridiska lycéet i Moskva till 1913 och utbildades till officer samt var vid första världskrigets utbrott gardesofficer i S:t Petersburg. Deltog i kriget från 1914 och var sommaren 1917 med om att på Kerenskis sida slå ned ett bolsjevikuppror. Gifte sig 1918 med en rysk amiralsdotter (som emellertid synes ha lämnat honom under 1930-talet och bosatt sig i USA). Tillkallades i något sammanhang som juridiskt biträde åt en framstående revolutionär och vann därigenom de nya makthavarnas förtroende i sådan utsträckning, att han i ett års tid var något slags "generalstabschef" under Lenin och Trotski. I denna egenskap hade han möjlighet att i hemlighet få ett flertal andra officerare frigivna för fortsatt kamp mot bolsjevikerna. När dessa definitivt tagit makten och Polen återvunnit sin frihet, beslöt han att återvända till sitt fädernesland. Av denna anledning igångsatte han en hungerstrejk, som varade i 17 dagar. Resultatet blev att han repatrierades till Polen, kvarlämnande alla tillhörigheter (1920). Den nya polska regimen kunde emellertid icke se genom fingrarna med att han arbetat för bolsjevikerna, och han begav sig därför till Berlin. Han stannade där ett tiotal år och flyttade sedan till Danzig. Något bestämt besked om vad han sysslat med under denna tid lämnades icke. Under en utlandsresa år 1937 besökte han de flesta nord- och västeuropeiska staterna, bl.a. Sverige. När Danzig den 1 september 1939 införlivades med Tyska riket, placerades K. omedelbart i koncentrationslägret Stutthof någon mil öster om Danzig. Han vistades där under hela andra världskriget, tills han 1945 befriades av sovjetryska trupper. Bevis om frigivningen har företetts.

Efter befrielsen anställdes K. vid vojevodskapsförvaltningens i Gdańsk socialpolitiska avdelning såsom "intendent" med uppgift bl.a. att omhändervärd den nya administrationens kontakter med de utländska konsulaten inom vojevodskapet. I denna egenskap hade han att anvisa kontors- och bostadslägen-

heter för de nyinrättade konsulaten och andra institutioner med utländsk personal. Bl.a. har Sverige K. att tacka för den ännu använda konsulatsvillan Aleja Grundwaldzka 6 i Gdańsk-Wrzeszcz. Han tog livlig del i istandsättningsarbetet på fastigheten och visade ofta prov på stor hjälpsamhet. Hans tillmötesgående i olika sammanhang och hans tydliga Sverige-vänlighet stimulerades möjligen något av de gåvor, som ibland torde ha kommit honom till del. - Det närmast hjärtliga umgänget med K. och en del av hans kolleger i ungefär samma ställning hindrade icke, att en instinktiv försiktighet iakttogs.

Någon gång 1946 bildades "Den svensk-polska vänskapens förening" med säte i Sopot. Föreningen blev snabbt mycket populär och torde ha fått cirka 400 medlemmar. Genom K:s förmedling ställdes en större villabyggnad i Sopot (ulica Swierczewskiego 27) till förfogande som klubblokal. Genom en av konsul Gunnar Dryselius igångsatt insamling bland svenska skeppsredare inflöto medel tillräckliga för lokalernas möblering. Möblerna anskaffades i Polen genom ordförandens, professor Fr. Böhm, och möjligen K:s förmedling, och K. anställdes eller valdes till något slags klubbmästare.

När det politiska klimatet så småningom hårdnade, befunnos lokalerna för stora för enbart en förening och en nybildad förening för jugoslavisk-polsk vänskap tvångsinkvarterades i lokalerna. Medlemmarna tillhörde i allmänhet en annan politisk kategori. Inventarierna hanterades mindre varsamt. Följden blev så småningom den, att den svenska klubbens medlemmar icke gärna besökte sina lokaler. I samband med Mikolajczyks eller snarare Korbonskis flykt i slutet av 1947 arresterades f.ö. en stor del av föreningens mera prominenta medlemmar.

K. nämnde under samtalet, att han på direkt order av Gomułka stiftat den jugoslavisk-polska föreningen. Om uppgiften är riktig, torde han även ha medverkat till lokalfrågans lösning och i någon mån den svenska klubbens undergång. Det skall emellertid erkännas, att fastighetssituationen var sådan, att det knappast var riktigt, att en förening disponerade en större bostadsvilla.

K:s tilltalstitel vid denna tid var i allmänhet "Rittmeister". Jag har icke något minne av att K. ännu i slutet av 1947 beklädde någon funktion på vojevodskapsämbetet, men han försäkrar, att så var fallet intill arresteringen. (Några veckor före denna hade han dekerats med en hög orden. På ett i samband därmed taget foto synes han emellertid tillsammans med vojevoden Okęci, som redan 1946 torde ha lämnat sitt ämbete.)

Vid ett tillfälle hösten 1947 avreste K. till Warszawa tillsammans med dåvarande vicevojevoden Gadomski och borgmästaren i Sopot. Delegationens uppgift var att hos sovjetryska ambassadören Lebedew (? , senare i Helsingfors) förhöra sig om möjligheterna att få c:a 200 saknade polacker, vilka i samband med den ryska befrielsen av Gdańsk-området våren 1945 släpats till Sovjetunionen, frigivna och hemtransporterade. På Sejmhotellet i Warszawa, där delegationen tagit in, träffade K. Mikolajczyk i hotellrestauranten på så sätt, att M. vid två tillfällen begärde och fick tillstånd att få slå sig ned vid K:s bord.

På hemväg från sitt arbete fick K. en dag i januari 1948 på gatan bud, att en general önskade tala med honom. På så sätt lockades han till en i närheten parkerad bil, där han blev övermannad av sovjetrisk säkerhetspolis och förd till flygplatsen i Wrzeszcz. Ett flygplan väntade där för transport till Rokossowskis högkvarter i Liegnitz (Lignica). Han hade två gånger förhörts av Rokossowski personligen (som då alltså ännu icke blivit polsk försvarsminister och överbefälhavare). Ryssarna hade sagt, att han vore en förrädare, eftersom han var född i Sovjetunionen men i polsk tjänst, och anklagat honom för medverkan vid Mikolajczyks flykt. Ett i hemlighet taget foto visande K. och M. i hotellrestauranten hade företetts. (I K:s album fann jag ett foto av M. tillsammans med K:s familj på strandpromenaden i Sopot. Detta hade tagits några dagar före M:s försvinnande. Att icke detta foto kom att användas mot honom torde bero på att hans väning såvitt bekant icke genomförts.) Svenska klubben hade varit "ett tillhåll enbart för direktörer" och arbetare hade icke tillåts att bli medlemmar enligt de ryska anklagelserna mot K.

Ungefär samtidigt med K:s arrestering blevo cirka 400 polacker bortsläpade av den ryska polisen utan att detta meddelades den polska säkerhetstjänsten. En del av dessa polacker (partisaner) kläddes i tyska uniformer under transporten genom Polen. Enligt vad som efter återkomsten meddelats K. hade UB förhört sig hos MVD rörande K:s försvinnande, men det hade icke varit möjligt att få något svar. UB hade därför utgått ifrån att han flytt till utlandet, och ryktet hade snart vidarebefordrat denna uppgift. Jag erinrar mig, att K:s hustru vid

några tillfällen ängsligt frågade mig, om jag fått något meddelande från utlandet som kunde bekräfta detta. - Tre år senare ingick hustrun med myndigheternas medgivande nytt äktenskap.

K:s begäran om att bli ställd inför rätta ledde icke till något resultat. I en av Beria undertecknad skrivelse meddelades, att han den 31.12.1948 på administrativ väg i Moskva dömts till 25 års arbetsläger.

I början av 1949 blev K. förd till Moskva. Järnvägsresan dit tog 20 dygn i anspråk. Efter kort vistelse där fördes han vidare och kom efter ytterligare 21 dygns resa den 18 mars 1949 till Inta. Under transporten stuvades 33 fångar jämte deras tillhörigheter in i en kupé, som var avsedd för åtta personer. Två gånger om dagen utdelades bröd, sill och vatten. Toalettbesök medgavs endast en gång per dygn. Vid ankomsten till Inta intogs han genast på sjukhus. Sjukdomsorsaken var - liksom för de flesta i lägret - "distrofi, hungersjukdom av tredje graden", varvid den sjuke icke längre kan äta eller dricka.

Utom tidigare redovisade lägervistelser arbetade K. "en kort tid" i kolgruvorna i Vorkuta bakom Ural. Många kolgruvearbetare praktiserade självstympning, för vilket fängelsestraff utdömdes.

Så snart Beria var död, skrev K. (som ju själv är jurist) en inlägga på 60 sidor till högsta domstolen i Moskva. Någon gång i början av år 1954 fick han meddelande om sin förestående frigivning, men hade trots detta måst sitta ytterligare nära två år i Mordowa- (Mordostwa?)-distriktet ("huvudstadens" namn Sizran, avstånd till Moskva c:a 400 km) i väntan på att så många polska frigivna skulle samlas, att en lämplig transport kunde avgå. På denna tid samlades 45 personer, som den 26 september 1955 repatrierades över gränstationen Grabanow (K. företett intyg därom). Under väntetiden arbetade K. bl.a. som nattvakt. Tillsammans med K. repatrierades bl.a. en grevinna Potocka, dotter till en polsk envoyé i Washington på 1930-talet. Hon hade varit arresterad i Sovjetunionen i 15 års tid.

Vid ankomsten till Warszawa fick K. meddelande om att UB sökte honom. Han fann då, att Dworakowski, som de första efterkrigsåren varit generalsekreterare i kommunistiska partiets Gdańsk-kommitté, nu var säkerhetsminister (?). Inkvartering hade i Warszawa ordnats

genom Dworakowskis försorg. - K. ansåg sig ha fått fullt bevis för att UB icke tidigare känt till varthän tagit vägen.

Vid återkomsten till Sopot fann K., att hans hustru var omgift och med sin nye make bodde kvar i hans tidigare lägenhet. Han hade först fått en enkel inkvartering hos ett yngre par och sökte genom stadsförvaltningen få en egen lägenhet. Under oktoberhändelserna reste han till Warszawa och försåg den nya ledningen med bevis om att Rokossowski för rysk räkning låtit bortföra polska medborgare. Detta hade använts som argument för att få bort Rokossowski och omöjliggöra dekorering av denne. Ministerrådet utfärdade samtidigt ett intyg om att K. vore fullständigt rehabiliterad (intyget företett) och att han tillerkänts ersättning med 10.000 zloty. Sedan K. funnit en lämplig bostad men icke kunnat utverka stadsmyndigheternas sanktion till inflyttning, sände han ett telegram till Gomułka, som telegrafiskt svarade, att myndigheterna erhållit telefoninstruktioner direkt från honom. Det telegram, som företeddes, var undertecknat "Wiecław" (Władysław Gomułkas pseudonym under partiets kampår). Väningsövertagandet hade omgående bekräftats.

K. har en dotter som är - eller varit - gift med danske "konsultssekreteraren" vid generalkonsulatet i San Francisco, vicekonsuln J.L.Mogensen, samt en annan dotter bosatt i Detroit. Dessa sända livsmedelspaket till honom. Från polska myndigheter utbetalas en pension på 260 zloty för månad (f.n. officiellt något över 50:- kronor). På dörrskylten står "Radca prawny" (juridisk rådgivare), men det är icke bekant om K. har några klienter. Hans bostad består av två rum, som ingår i en större lägenhet. Det ena rummet är efter polska förhållanden ganska välmöblerat, och det andra rummet ägnar K. möjligen hyra ut. Anmärkningsvärt är att han har telefon, vilket ytterst få privatpersoner torde besitta. Apparaten föreföll vara kopplad till något slags centralanläggning.

Roszanowski, skeppsbyggnadsingenjör vid varvet i Gdańsk, bosatt i Gdańsk-Wrzeszcz. Ålder uppskattningsvis c:a 45 år.

De första åren efter kriget var Roszanowski direktör vid varvet i Gdynia. Denna hans ställning i förening med hans egenskap av överlöjtnant i den polska marinen medförde, att han av ryska säkerhetsmyndigheter anmodades att för deras räkning regelbundet utföra visst arbete. Då Roszanowski vägrade att befatta sig med sådan verksamhet, blev han en dag våren 1947 hämtad på sitt tjänsterum av sovjetrysk polis och transporterad till Lignica (Liegnitz), där marskalk Rokossowski hade sitt ryska högkvarter. I därvarande fängelse träffade han bl.a. Kaljanski, som c:a åtta år senare skulle bli den förste, som blev i tillfälle att meddela fru Roszanowska, vart hennes make blivit förd. Fru Roszanowska hade vänt sig till den polska säkerhetspolisen (UB) med förfrågningar därom, men hade fått till svar, att UB icke haft något med makens försvinnande att skaffa. Roszanowski ansåg, att denna uppgift möjligen kunde vara riktig, men kunde givetvis icke bekräfta densamma.

Efter 15 minuters domstolsförfarande dömdes Roszanowski år 1948 i Lignica till 25 års arbetsläger för "bristande samarbetsvilja" och fördes till Sovjetunionen. Han hamnade i Kolyma-distriktet, där han sysselsattes med montagearbete på turbiner. Det hade rått stor brist på teknisk personal, och ett arbete, som Roszanowski utförde på tre veckor, kunde för ryska "experter" taga upp till sex månader i anspråk. För deltagande i ett upprorsförsök i ett läger dömdes han 1952 utan rättegång på nytt till 25 års arbetsläger.

Så snart Roszanowski sommaren 1956 rehabiliterats, sökte han finna lämplig utväg att kunna lämna Kolyma. Distriktet saknar järnvägsförbindelse. Kommunikationsmöjligheterna inskränka sig därför till fartyg och flygplan. En fartygsresa tar lång tid i anspråk och anses ur många synpunkter osäkrare än en flygresor, som emellertid till Moskva betingar ett pris av 3.000 rubel. Eftersom inga gratisresor förekomma, gäller

det att söka spara ihop detta belopp. Roszanowskis "förmögenhet" uppgick till 3.120 rubel. Det visade sig emellertid att endast ryska medborgare fingo lämna distriktet, även om vederbörande själv disponerade medel till resan. Roszanowski påstod då, att han var född inom den del av Polen, som nu tillhör Sovjetunionen, och att han alltså rätteligen vore sovjetmedborgare. Sedan han låtit registrera sig som sådan vållade resan inga svårigheter. Vid ankomsten till Moskva anmälde han sig omedelbart på den polska ambassaden med begäran om repatriering till Polen. Ambassaden lovade att hjälpa honom och sörjde för hans uppehälle under de veckor han i Moskva avvaktade utresetillstånd. Ambassadpersonalen tillhöll honom att varje dag anmäla sig på ambassaden för att möjliggöra fastställande av tidpunkten för ett eventuellt nytt försvinnande. Två å tre månader efter tidpunkten för sin rehabilitering befann sig Roszanowski åter i Polen.

Kaljanski om Gmoser.

Lokal- bestämning.

Kaljanski har under samtalen lämnat något varierande och ibland ganska förvirrade uppgifter om tidpunkter för förflyttningar mellan olika läger och lägeravdelningar. Enligt hans ursprungliga berättelse hade han sammanträffat med Gmoser på följande platser:

INTA 18.3.1949 - 23.1.1950

ABEZ avd. VI t.o.m. maj 1950

" " I " dec.1950

" " V " mars 1951

Denna redogörelse skulle bygga på vissa anteckningar, som Kaljanski fört under lägervistelsen, och skulle därför anses äga mera vitsord än andra uppgifter, som jag fäst mig vid under samtalen. Kaljanski skyller dessa på dåligt minne och på den långa tid som sedan dess förflutit. Sålunda nämnde han i något sammanhang, att han vistats i Vorkuta. När jag senare bad honom precisera tidpunkten därför, visade det sig, att han endast kunde angiva, att vistelsen varit mycket kort och omöjlig att inplacera i tidschemat.

Vid ett tillfälle uppgav Kaljanski, att han redan år 1951 förts från ABEZ och då först vistats "en kortare tid i fängelse i Moskva" och "så småningom" kommit till Mordowa. I ett annat sammanhang uppgav han emellertid, att han den 22.2.1955 transporterats från ABEZ IV:e avdelning till JAVEZ-lägre i Mordowa, varifrån han den 5.3.1955 överförts till POTMA-lägre i Mordowa.

Flera försök att få lona Kaljanskis anteckningsbok för att närmare granska sådana detaljer, som skulle kunna vara av värde i händelse boken verkligen förts under lägervistelsen, misslyckades. Kaljanski sade sig icke våga taga en sådan risk efter sina upplevelser i Sovjetunionen. Möjligen skulle ett konkret löfte om tillräcklig compensation kunnat få Kaljanski att bortse från denna risk.

Kaljanski uppgiver, att Gmoser redan befann sig på sjukhuset i INTA den 18 mars 1949, när Kaljanski anlände dit. Ingen detalj, som skulle kunna tjäna som ledtråd ifråga om tidpunkten för Gmosers ankomst till lägre eller intagning på

sjukhuset, har kunnat dragas fram. Kaljanski har heller icke kunnat lämna någon uppgift om Gmosers sjukdom; som en ren gissning nämnde han distrofi, eftersom de flesta patienter ledo därav.

Vid något tillfälle förklarade Kaljanski, att interner i allmänhet icke fingo vara tillsammans längre tid än högst tre månader för att icke hinna bli alltför nära bekanta med varandra. Jag bad honom då angiva någon tänkbar orsak till att han fått vistas tillsammans med Gmoser i olika läger under två års tid. Kaljanski uppgav då, att hela sjukhuset i INTA i slutet av januari flyttats till ABEZ. Förflyttningen skulle ha tagit c:a 15 timmars tågresor i anspråk. Inga förberedelser hade i ABEZ vidtagits för att mottaga de i många fall febersjuka patienterna, som inkvarterades i baracker, där temperaturen via anko- sten uppgick till -8 à -10°.

Kaljanski var osäker om Gmoser verkligen medföljde denna transport eller om han i annat sammanhang kom över till ABEZ. Han säger sig ha minne av att de strax efter transporten möttes i ABEZ. Något stöd för minnet har han därvidlag icke. Tidpunkten 29 januari 1950 - mars 1951 förefaller därför mindre tillförlitlig än tiden mellan 18 mars 1949 och 28 januari 1950.

Sysselsättning.

Under sjukhusvistelsen hade Kaljanski måst arbeta som sjukvårdare. Även Gmoser hade haft sådant arbete; Kaljanski mindes, att Gmoser haft till uppgift att kontrollera medpatienternas temperatur. (I ett annat sammanhang nämnde Kaljanski emellertid att Gmoser varit "sehr schwach").

Lägerförhållanden i allmänhet

I varje läger hade befunnit sig c:a 3.000 man, som levde tätt sammanpackade. Namn användes sällan; internerna blevo snabbt enbart nummer. Tre personer hade fått ligga i samma brits, vilket nödvändiggjort, att alla måste vända sig på en och samma gång. Underbritsar hade varit särskilt eftertraktade på grund av risken att skada sig vid fall från ovanbrits. Kriminella element hade ofta sluppit ifrån arbete. Det kunde hända, att två förbrytare spelat kort om en medfanges kläder, som därefter fränstulits denne. K. hade låtit sy fast lappar på sina kläder för att dessa skulle giva intryck av att äga mindre värde. All egendom hade stulits eller sålts efterhand;

K. hade t.o.m. avytttrat tandplomber. Maten hade bestått av 600 gram bröd, "smutsig soppa med potatisskal", "kascha" av rovor etc.

Sjukhusförhållanden

Sjukhuset i INTA hade haft plats för 120 patienter. En del av dessa hade haft egna smala "tvåvåningssängar", men andra hade fått ligga tre i samma bädd. På sjukhuset hade kläderna icke varit försedda med nummer. Av denna anledning kunde K. icke erinra sig G:s nummer men väl hans bada namn. På sjukhuset hade G:s förnamn använts i tal till och om honom.

Medinterner.

Orsaken till att K. erinrar sig G:s både för- och efternamn men har svårt att minnas namnen på andra medinterner uppgiver han vara den långa tid de fått vara tillsammans respektive den långa tid som förflutit sedan dess. Följande personer erinrar han sig från den tid K. och G. befunno sig i INTA:

Majoren i USA:s flygvapen Harry Charles Hopkins, som tillfångatagits under ett uppdrag som flygkurir till Sovjetunionen och dömts till 25 års internering. Till de amerikanska myndigheterna skulle uppgift ha lämnats om att Hopkins icke befunne sig bland i Sovjetunionen internerade personer.

En tysk "diplomat", "arkivdirektör", "doktor", som i Potsdam häktats av ryssarna. Han torde då ha varit i 45-50-årsåldern, men K. kunde icke erinra sig hans namn.

En äldre judisk sockerfabrikant från Moskva, "en rest av de forna kapitalisterna".

En polack vid namn Nowakowski, vars hemort i Polen K. trots ivrigt letande i sitt minne icke kunde erinra sig. Nowakowski hade haft överbädden i G:s säng. Han hade varit "brigadör" i lägret, ett uppdrag som gavs åt någon äldre intern. Efter en sammandrabbning med en NKVD-ist hade han drabbats av en allvarlig förlamning av hela den ena sidan, och detta medförde att han frigavs från lägret. Eftersom han icke haft några anförvanter kvar i Polen, skulle han efter frigivningen närmast begiva sig till sin broder i Ukraina eller Vitryssland.

I de aktuella lägren hade sammanförts interner av många olika nationaliteter, bl.a. ett flertal ungrare. Några ytter-

ligare namn eller annan identifieringsbar uppgift kan emellertid icke lämnas.

Identitets-
uppgift.

Ålder c:a 32-35 år. Smärt, troligen rak hållning, blek hy, rak näsa och obekant ögonfärg. Håret betecknades som mörkt; vid försök att närmare identifiera detta begrepp som mörkblont, brunt eller svart uppgavs, att färgen nog närmast finge betecknas som svart. Håret hade emellertid rakats eller klippts ända ned till hårbotten, varför färgen icke så lätt kunde avgöras. Såvitt K. nu kunde erinra sig - minnesbilderna vore på detta avstånd mycket svaga - hade håret varit tämligen tjockt och utan markanta ansatser till håravfall i form av "måne" eller särskilt högt hårfäste. G. "såg bra ut".

K. uppmanades jämföra G:s längd med sin och sade då, att jag torde vara 188 cm (stämmer enligt passet), men att G. varit 5 à 10 cm kortare och "alltså c:a 178 - 183 cm".

Såvitt K. kunde erinra sig hade samtalsspråket mellan K. och G. varit tyska, men G. hade även kunnat ryska. Huruvida han lärt sig detta under interneringen i Sovjetunionen eller tidigare, kände K. icke till.

Ur minnet framträdde G:s temperament som lugnt.

G. hade varit iförd sjukhusets kläder. K. kunde icke erinra sig något föremål som tillhört G.

G. hade ingått i någon kommission eller haft ett specialuppdrag i Budapest, där han 1945 tillsammans med sin chaufför (och möjligen andra stabsmedlemmar) häktats av ryssarna. (K. frågade om G:s uppdrag haft samband med Bernadotte-expeditionen.) Han hade suttit i fängelse i Moskva; vilket visste K. icke bestämt, men han sade sig förmoda att det varit Lubljanskaja-fängelset. Chauffören hade tidigt skilts från G. Chaufförens, andra stabsmedlemmars eller tidigare medfångars namn erinrade sig K. icke. Han visste icke om han vid något tillfälle kunde ha hört något sådant namn nämnas.

Lägren hade som sagt hyst många nationaliteter, och G:s medborgarskap hade troligen aldrig diskuterats. K. hade av G. fått veta, att denne haft en förmögenhet väntande i Sverige, men föreföll icke ha haft helt klart för sig, att G. själv var svensk. (Detta kanske som förklaring till att G. och Sverige-vännen K. icke diskuterat svenska förhållanden.) Familjeförhållanden, yrke, ut-

landsvistelser, intressen, eventuellt avkunnad dom, försök att utverka frigivning, detaljer från det senaste verksamhetsområdet, personliga ägodelar, som eventuellt frantagits honom, något för G. karakteristiskt etc.: alla försök att under sammanlagt c:a sju timmars samtal under tre olika dagar få fram någon detalj misslyckades.

Kontakt med
yttervärlden.

Det hade varit "fullt tillåtet att skriva". K. hade under åtta års tid skrivit över 100 brev, men intet av dessa hade nått adressaten. Han hade uppgivit sitt namn för många medfångar och bett dem lägga det på minnet för att den vägen söka få igenom ett livstecken, men ingen hälsning hade framförts. Ett område på c:a 500 km runt varje läger tillhörde MVD, som därigenom hade alla möjligheter att förhindra icke önskvärda nyheter att sippra ut. Trots detta hade radioutsändningar i vissa länder ibland innehållit initierade skildringar från olika läger och ibland även varningar till namngiven förvaltningspersonal. Själv hade K. vid något tillfälle kallats till förhör med anledning av att Internationella Röda Korset tillskrivit lägret med förfrågan, huruvida K. uppehölle sig där. Sedan K. förhörts om han kände till på vilket sätt IRK fått uppgiften, hade ett meddelande avsänts till organisationen, enligt vilket ingen person med detta namn funnits intagen i lägret.

Lägrets adress inom Sovjetunionen: "INTA, Postkasten 388".

Från år 1955 fingo sådana interner, vilka dömts av domstol, möjlighet att skriva genom Röda korset. (De, som i likhet med K. dömts på administrativ väg, beviljades icke sådan rättighet.) För korrespondensen användes postkort i 2 ex., varav det ena var avsett för svarsmeddelande. Internerna måste skriva, att de befunno sig i Moskva, även om de uppehöll sig 20.000 km därifrån. Adressen var: internens namn, 5110-33, Moskva, SSSR. Många hade fått svar på sina kort. En del anförvanter skämtade med den enkla adressen, som skenbart tydde på att vederbörande vore en i Sovjetunionen mycket känd person.

Tidigare känne-
dom om fallet.

På fråga huruvida polska tidningar vid något tillfälle publicerat någon uppgift om fallet G., svarade K., att så icke varit förhållandet. Han hade ej heller i annat sammanhang

sett eller hört något därom. Vid fotoidentifieringen pekade K. genast på foto nr 2 och sade, att G. där var sig helt lik. Han syntes därvid utgå från att samtliga kort föreställde G., men sade genast om ett annat foto: "det kan icke vara han". Sedan han närmare betraktat samtliga foton, sade han, att alla övriga måste ha kommit med av misstag, eftersom endast nr 2 föreställde G. Har detta foto nyligen publicerats i det sammanhang, där K. kunnat observera det?

Det är knappast troligt - men icke helt uteslutet - att fallet kan ha diskuterats i K:s närvaro vid ett tidigare tillfälle.

Roszanowski om Gmoser.

Lokalbestämning.

Roszanowski hade år 1954 kommit till det läger i Magadan, där han våren 1955 första gången sammanträffat med Gmoser. Han visste, att denne kommit "från Ural", men hade ingen som helst aning om från vilken ort Gmoser kom eller när förflyttningen ägt rum. Gmoser hade tidigare vistats i INTA- och ABEZ-lägren. Vid förfrågan om huru Roszanowski fått denna uppgift, blev han osäker, och det föreföll mig troligt, att Kaljanskis berättelse influerat honom. Gmoser hade i lägret lett en studiecirkel i engelska, och Roszanowski hade deltagit i denna, varför han ofta träffat Gmoser. Även efter rehabiliteringen sommaren 1956 hade de träffats; sista gången den 10 augusti 1956, d.v.s. dagen innan Roszanowski lämnat Magadan. Gmoser vistades då under adress "Magadonskaja Oblast, Susumanski Raion, Posjolok Mjaondsja". Eftersom vintemdär är oerhört sträng, ansåg Roszanowski det möjligt, att Gmoser dessförinnan sökt sig till någon ort med mildare klimat (om han fått tillstånd till en sådan förflyttning).

Sysselsättning.

Inom lägret hade Gmoser som sagt varit lärare i engelska. Någon annan sysselsättning hade han - såvitt Roszanowski visste - icke haft. Gmoser saknade kläder och ville efter rehabiliteringen skaffa sig ett välbetalt arbete för att kunna skaffa det nödvändigaste därvidlag samt spara pengar till eventuell resa. Det hade varit lättare att förtjäna pengar i ett mindre samhälle under hårdare livsvillkor än i en större stad, där förhållandena vore bättre, och Gmoser hade därför valt att stanna i Magadonskaja som lastbilschaufför. Han förde en gammal renhållningsbil, tillhörande den kommunala bilparken (liksom tydligen alla motorfordon där) och hade en inkomst, som möjligen kunde uppgå till cirka 1.000 rubel i månaden.

Lägerförhållanden.

I lägret hade rått mycket sträng disciplin, och internerna hade iakttagit den största försiktighet när det gällt att berätta om egna förhållanden. Provokatörer och läger-

spioner funnos överallt, och det hände att en intern förrådade sin bästa kamrat för en extra kaka bröd. Roszanowski betonade vid flera tillfällen, att det varit "en atmosfär, där icke mycket talades" och att "intelligent folk höll tyst om sig själv". De flesta interner hade för länge sedan till leda upprepat sin egen berättelse under otaliga förhör. Många hade någon detalj, som de undvikit att nämna, och som de nu voro angeliga för att^{de} skulle omedvetet förråda. Det var ytterst viktigt att icke avvika från en tidigare lämnad berättelse. För sin egen del hade Roszanowski t.ex. hemlighållit, att hans moder vore bosatt på Krim, och^{att} han även hade andra släktingar och vänner i Sovjetunionen. Samtalen rörde sig nästan enbart om läger rutinen.

Allmänna högtidsdagar firades i lägret så gott det var möjligt, men enskilda bemärkelsedagar förbigingos. (Frågan ställd för att söka utröna Gmosers födelsedag.)

Roszanowski förnekade bestämt, att han kände namnet på Medinterner. andra interner eller kunde lämna någon uppgift, som kunde tjäna som ledning vid identifiering av dessa. (Det är icke otänkbart att Roszanowskis starkt utpräglade rättskänsla och hans rädsla för att på nytt föra sig själv eller någon kamrat i ryssarnas händer förbjöd honom att lämna någon sådan uppgift.) Den enda uppgift, som därvidlag kunde erhållas, var namnet "Moderny", en äldre man som skulle vara boende i Bryssel och som hade en son som länge varit nära tillsammans med Gmoser. Sonen skulle nu vara boende hos sin moder i Leningrad.

Politiska fångar hade hållits i ett läger för sig, skilda från kriminella element. Förflyttningar verkställdes mycket ofta mellan olika baracker och läger för att förhindra att vänskapsband knötos.

I Kolyma-läget hade många olika nationaliteter sammanförts, men de flesta utlänningar hade efter hand lämnat lägret.

Namn: Förnamn absolut Raoul. Efternamn obekant, men började på W. Kunde mycket väl vara Wallenberg.

Ålder: c:a 35-36 år (gissat på 32 för mig)

Längd: c:a 1.72 cm (" " 1.82 " ")

Identitets-
uppgifter.

Hårfärg: mörkt, men ej svart, tämligen tjockt, uppåtstruket hår. Ej "måne" eller bena.

Ögonfärg: Grå eller möjligen gröna, ej mörka ögon.

Näsa, lång, rak (eller möjligen mycket obetydligt böjd)

Figur: slank ("som alla i lägret"), något böjd hållning.

Särskilda kännetecken: inga ("ej invalid på något sätt")

Temperament: lugn, tystlåten.

Uppfostran: en mycket god uppföstran, som delvis varit förlagd till England eller USA (inga som helst detaljer).

Mycket goda kunskaper i engelska, tyska och ryska (Roszanowski själv svaga kunskaper, möjligen med undantag för ryskan). Modersmål obekant.

Utlandsvistelser: England eller USA (se ovan), troligen Ungern i övrigt obekant. Ej vistats i Israel.

Något karakteristiskt: Otydlig handstil. God hälsa ("ej varit sjuk på lång tid").

Familjeförhållanden: ej talat mycket därom. Gmoser tillhörde en judisk (eller möjligen halvjudisk) familj, men hade inga släktingar i Israel, förrän en avlägsen kvinnlig släkting, som suttit i läger i Sovjetunionen, begivit sig dit. Roszanowski hade aldrig hört om Gmoser haft några närmare släktingar; sålunda visste han icke om någon av föräldrarna var i livet.

Yrke: Roszanowski sade sig först icke känna till något därom. På förfrågan, varför Gmoser efter rehabiliteringen valt att bli chaufför, svarade Roszanowski att detta av alla yrken varit den sysselsättning som legat närmast till hands. Gmoser kunde köra bil redan före arresteringen; han hade sålunda icke lärt sig detta i Sovjetunionen. När jag frågade om Gmoser icke kunnat ifrågakomma som ingenjör, tekniker, byggnadsledare eller dylikt, drog sig Roszanowski till minnes, att Gmoser egentligen varit jurist. Vad han därvid sysslat med visste Roszanowski icke och reagerade ej när jag räknade upp några juristyrken, bl.a. diplomat. Roszanowski hade haft intryck av att Gmoser haft något uppdrag för en judisk organisations räkning. Han hade talat om Ungern, men om det var i samband med detta upp-

drag visste Roszanowski icke. Inga som helst detaljer som hängde samman med uppdraget eller namn på några personer i hans dåvarande omgivning hade nämnts

Nationalitet: Ingen som helst aning. I syfte att komma från Magadan hade Gmoser sökt registrera sig som polsk jude, men icke erkänts som sådan. När Roszanowski skildes från honom, hade han sagt sig ämnade söka få tillstånd för resa till Israel. Han hade varit mycket ledsen över att icke kunna resa tillsammans med R. till Polen. Antagligen var han från Europa, men ämnade icke slå sig ned där, eftersom han ansåg, att hela världsdelen stode eller riskerade att komma under ryskt välde. Han hade erbjudits ryskt medborgarskap, men avböjt detta.

Fängelser, ev. dom etc. Se ovan träffande Ural, IRTA och AMIZ. Absolut inga uppgifter beträffande medfångar, anklagelser, domslut eller dylikt. Hade aldrig nämnt Kaljenskis namn.

Förmögenhetsförhållanden: "Miljonär" (tänjbart begrepp i Polen) men obekant i vilket land eller i vilken valuta förmögenheten var placerad. Vid arresteringen hade han haft många värdesaker och pengar på sig, men allt hade tagits ifrån honom. Även efter rehabiliteringen saknade han helt ägodelar.

Diverse noteringar från samtalen med Kaljanski och Roszanowski.

Kaljanski.

I INTA-lägre voro många "intelligenta och kulturella personer" sammanförda. Kaljanski hade bl.a. träffat en tsar-officer vid namn greve Keller, som omkring år 1912 varit militärattaché i Sverige. Denne över 70-åriga man hade dömts till 25 års fängelse. Kaljanski trodde icke att Keller skulle ha träffat W-berg eller känna till denne.

Keller hade om sin företrädare som militärattaché i Stockholm, Ignatew, berättat, att denne efter Stockholm sänts till Paris i samma befattning. En av den nya bolsjevikregimen utsänd danserska hade förmått honom till förskingring, och Ignatew hade därefter övergått från tsarregimens till bolsjevikregeringens tjänst.

Under en resa 1937 hade Kaljanski besökt bl.a. Sverige, Danmark, Holland, Belgien, Italien och Frankrike (världsutställningen i Paris). I Danmark hade han besökt prinsessan Olga, som tidigare varit gift med en Oldenburg, men senare gift om sig med makens f.d. adjutant. Kaljanski trodde, att prinsessan, vars ålder nu vore över 75 år, flyttat till Kanada. En annan uppgift, som han skulle ha fått för kort tid sedan, gällde prinsessan Maria ("syster till prins Dimitri, som var delaktig i mordet på Rasputin"), som "efter sin tidigare makes (prins Vilhelm alltså) död" skulle ha fått en fristad på Stockholms slott. (Berättelserna nämnes för att visa Kaljanskis intresse för personer från tsartiden, hans minne och arten av hans förmåga att uppfanga utlandsnytt.)

Vid ett tillfälle hade 1024 tyskar "sänts hem" från ett av lägren. Efter tre dagar hade de återkommit. Det hade visat sig, att de icke varit längre än vid en relativt närliggande järnvägsstation, där alla tillhörigheter fräntagits dem, varefter de återsänts till lägre. Bland tyskarna hade befunnit sig en vid namn Friedländer, en "president från Berlin".

Beträffande sitt intresse för fallet W-berg berättade Kaljanski, att han vid ett tillfälle efter hemkomsten hade

sammanträffat med Walstad, som han kände sedan flera år tillbaka - Kaljanski hade bl.a. ombesörjt den villa, som disponerades som kansli och bostad för den norske generalkonsuln - och som liksom Kaljanski var bosatt i Sopot. Kaljanski hade berättat om sin vistelse i olika läger, och Walstad hade därvid frågat om han händelsevis även träffat W-berg, vilket Kaljanski bejakat. En tid senare hade ett nytt sammanträffande ägt rum, och Walstad hade medfört ett exemplar av en namngiven tidning med bilder av bl.a. W-berg. En del andra porträtt hade samtidigt visats i samma artikel, och Kaljanski hade ombetts att utpeka W-berg, som han genast identifierat trots övertäckta namnuppgifter. Kaljanski hade sedan frågat flera andra personer, som återvänt från rysk fangenskap, om de träffat W-berg, men först Roszanowski (en bekant till Kaljanski från fängelsetiden i Schlesien) hade känts vid namnet och identifierat fotot.

Beträffande skildringar från "koncentrationslägerliv i Sovjetunionen" rekommenderade Kaljanski en troligen i Schweiz utgiven bok med nämnda titel. Författarens namn skulle vara Albrecht.

Kaljanski önskade hjälp med inköp av en bil enligt bilagda offert. Bilen finge införas tullfritt som gåva från utländsk givare till en Sovjet-repatrierad. Förmodligen avser han att senare sälja bilen för att använda förtjänsten för sitt uppehälle. Han är beredd att till konsulatets kassa inleverera officiella zlotymotvärdet till ifrågakommande inköpspris, eller om så önskas dess dubbla motvärde.

Roszanowski.

Familjeförhållanden: gift och har en nu tolvårig dotter. Hustrun arbetar vid varvet, där hon nu har en högre administrativ tjänst. Hon berättade om det fruktansvärda slag som makens försvinnande innebär i det att hon blev lämnad ensam med en tvåårig dotter under besvärliga försörjningsförhållanden (tio timmars arbetstid mot en obetydlig lön). Säkerhetspolisen hade på förfrågan förklarat sig icke känna till något om makens försvinnande. Trots skeppsvarvens dåvarande "statshemliga" karaktär hade hon fått kvarstanna i en underordnad tjänst, men hennes personaldossier hade märkts med ett "svart kors", som skulle omöjliggöra varje befordran och mana till noggrann kontroll av hennes förehavanden.

Roszanowskis moder är bosatt på Krim, ett faktum som noga förtigits under interneringstidens många förhör, men familjen är enligt Roszanowskis påstående helt polsk. Vidare har han mera avlägsna

släktingar i Litauen, vilka förmedlade den första brevkontakten med hemmet 1955. (Ett brev vidareändades från lägret till släktingarna, som i försiktiga ordalag skrevo till andra anförvanter i Polen, att de hade hälsningar från ... (förnamn).)

Sedan Roszanowski för c:a två månader sedan skrivit till Magadan med begäran om upplysningar om och helst även foto av W-berg, hade hans korrespondens med Sovjetunionen avsevärt fördröjts. Ett brev till modern, som tidigare vidarebefordrats på några dagar, hade nu tagit fem veckors befordringstid i anspråk. Telegram från modern med bekräftelse på mottagna pengar hade helt stoppats. Roszanowski kände icke till om denna speciella censur hade samband med hans intresse för fallet W-berg.

Kaljanskis idé var, att anförvanterna skulle sända ett paket genom Internationella Röda Korset för att därigenom utröna om mottagaren befinner sig på den angivna adressen. Roszanowski avrådde från ett sådant försök. Han framhöll vidare, att efterforskningar genom ambassader eller andra officiella institutioner endast kunde leda till undanröjande av tidigare kända spår efter en försvunnen.

Allmänna intryck.

Kaljanskis politiska inställning är odiskutabelt anti-sovjetisk. Hans sympatier för Gomulka äro tydliga, men "nationalkommunismen" i sin helhet synes han snarare betrakta som det avgjort bättre av två mindre goda ting. Det är svårt att säga i vilken utsträckning han före arresteringen gått den kommunistiska regimens ärenden; 1945-47 hade denna regim ännu icke stabiliserats och vissa alltigenom "borgerliga element" tillätos innehava relativt betydande befattningar. Vi utgingo på den tiden ifrån, att han måste ha intima kontakter med UB, men hade inga bevis. I sina uttalanden var han närmast försiktigt antikommunistisk, och mot utlänningar visade han ständigt prov på vänlig och förståelsefull hjälpsamhet. Den hjälp han vid återkomsten 1955 fick av UB kan ha varit enbart betingad av personlig vänskap med den nyblivne säkerhetsministern(?). Hans skräck för att ånyo råka i sov-

jetisk fångenskap förefaller äkta. Genom att han förlitar sig på Gomułka kan han under nu rådande friare förhållanden i Polen tillåta sig ett något oförsiktigt uppträdande.

Roszanowski ger intryck av att vara en kraftfull, modig, lugn och tystlåten person. Hans upplevelser under den långa fångenskapen gör att han icke vill utsätta sig för några risker. Endast tack vare Kaljanskis rekommendationer samt genom att vinna fru Roszanowskas förtroende var det möjligt att få till stånd ett mera ingående samtal. Förmodligen är Roszanowski i stånd att lämna ytterligare upplysningar i form av namnuppgifter, men hans hederskänsla torde förbjuda honom att utlämna upplysningar om medinternier utan att dessa dessförinnan tillfrågats.

Jag har en bestämd känsla av att provokationsteorin kan helt uteslutas beträffande såväl Kaljanski som Roszanowski. Beträffande den förre kan möjligen en viss vinningslystnad spåras; den senare skulle nog vilja komma till Sverige som varvsingenjör, men har icke uttryckt bestämt önskemål därom.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Sjööborgsutredningen

STOCKHOLM

19

Stockholm den 4 juni 1957.

Strängt förtroligt. 5 bil.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL

P

2

Eu¹*Pursh*

Broder,

Vi har på sistone följt ett spår i Wallenberg-ärendet, vilket nu kommit att beröra Ditt verksamhetsområde. Bifogade promemorior har prättats vid samtal med tvenne polackher i Polen av en av oss utsänd person. Med anledning härav måste vid detta ärendes behandling iakttagas ännu större försiktighet än vanligt, så att icke uppgiftslämnarna eller deras anhöriga rakar illa ut. I promemoriorna har för Wallenberg använts täcknamnet Gmoser. I övrigt är angivna namn de verkliga.

Som Du ser av promemoriorna ger endast Kaljanskis utsaga en inkörsport för kontroll, och det är den omnämnde amerikanen H.C.Hopkins. Vi har nu frågat Cumish, om han känner till Hopkins' adress, och då fått till svar, att Hopkins vore amerikan med tilltalsnamnet Harry och uppgivit sig ha varit major, sannolikt i Gestapos tjänst. Hopkins satt 12 dagar med Cumish i Bykovo-lägre, varifrån båda sändes till Öst-Berlin. Hopkins överantvårdades till tysk polis i Väst-Berlin och fördes till Frankfurt am Main, där han av tysk domstol ådömdes frihetsstraff, som Cumish tror att han alltjämt avtjänar i fängelse därstädes. Det vore av största intresse, om Du kunde få reda på var Hopkins nu befinner sig och föra ett samtal med honom i anslutning till vad de båda polackerna, främst Kaljanski, haft att

Sekreteraren L. L e i f l a n d ,
BOM.

1537

berätta. För att pröva Hopkins minne bifogas här ett fotografi av Cunish, vilket Du kan infoga i en större samling fotografier. Vidare översändes en gruppbild, där Kaljanski är den person som sitter i en fatölj och håller en kaffekopp i handen. Måhända känner Du igen några andra personer. Prosten Hallén sitter, som Du ser, bl.a. i soffan.

Landström har sagt mig, att Du hade planer att uppsöka Thiede. Denne är redan hörd genom generalkonsulatets i Hamburg försorg och behöver därför icke höras. Han hade för övrigt ingenting väsentligt att komma med i vårt ärende.

Får jag slutligen be Dig med ambassadören diskutera uppläggningsen av det vidare procederet mot bakgrund av vad denne anför i handbrev till Åström den 8 maj 1957 angående de tyska myndigheternas inställning till våra efterforskningar.

/G.Lorentzon/

K/R 26/6

Avskrift av strängt förtroligt handbrev
från sekreteraren Leifland till sekreteraren
Lorentzon, dagtecknat Bonn den 24 juni 1957.

Åberopande Ditt handbrev den 4 juni och våra samtal under Ditt besök här ber jag få översända en P.M. över samtal i Itzehoe den 22 dennes med Klaus-Friedrich G l a u b i t z , alias Charles Hopkins. Resultatet är, som Du finner, negativt: Glaubitz säger sig icke ha träffat eller hört sina medinterner tala om någon svensk i Inta-lägreets sjukhus. Även om han sagt att så varit fallet, hade det knappast haft något värde; av promemorian och andra fångars utsagor torde Du finna att man svårligen kan sätta någon större tilltro till Glaubitz.

Jag vill tillägga att det var rätt tidsödande och knepigt att överhuvud taget få till stånd något sammanträffande med Glaubitz. När det väl lyckades, blev det relativt kortvarigt, då Glaubitz blott hade ungefär en timma ledig.

På vägen upp till Itzehoe sökte jag förgäves H u n - o l d t i Bad Harzburg. Han får alltså anstå till ett senare tillfälle.

Det gruppfotografi Du översänt med bland andra Kaljanski återgår härmed.

Avskrift.

Bil. t. hbr Leifland/Lorentzon
24.6.57.

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med bilförsäljaren Klaus-Friedrich Glau-
bitz, hållet i dennes bostad, Breitenburgerweg/Vosskate,
Itzehoe, den 22 juni 1957.

Glaubitz bekräftade den version om omständigheterna
kring sin häktning och vistelse i Sovjet som han lämnat i
sin i "Rheinische Post" den 24 september 1955 publicerade
intervju, d.v.s. att de sovjetiska myndigheterna ansett honom
vara identisk med en amerikansk major vid namn Charles
Hopkins och dömt honom till 25 års fängelse för spionage
(jfr P.M. den 11 juni 1957 angående samtal med Wilhelm
Schmitz i Remscheid, tillställd departementet med handbrev
Leifland/Lorentzon samma dag). Av Glaubitz skildring på
denna punkt må därför nämnas blott att han vore övertygad om
att de sovjetiska myndigheterna hela tiden faktiskt varit
övertygade om att de hade att göra med den till amerikansk
underrättelseverksamhet knutne majoren Ch. Hopkins; denne,
som tidigare varit placerad i Wien, vistades nu - såvitt
Glaubitz hade sig bekant - sedan några år tillbaka i U.S.A.

Samtalet med Glaubitz gav icke tillfälle till en när-
mare artläggning av de olika fängelser och läger i vilka
han vistats; han nämnde under samtalets gång Sachsenhausen,
Vorkuta, Norilsk, Inta och Sverdlovsk.

I Norilsk sade sig Glaubitz ha 1950 eller 1951 samman-
träffat med tre svenskar, vilkas namn han emellertid nu
icke kunde erinra sig. Han kom blott ihåg att en av svens-
karna vore veterinär; denne hade varit allmänt bekant bland
fångarna på grund av sin vana att alltid, oberoende av årstid

och väderlek, gå omkring utan huvudbonad. Han hade burit
helskägga. Förutom dessa tre, med vilka Glaubitz per-
sonligen sammanträffat, hade det emellertid, enligt vad
Glaubitz trott sig förstå av medfångars utsagor, funnits
ytterligare flera svenskar i Norilsk; vid ett tillfälle
sade sig Glaubitz kunna "ta gift på att det funnits minst
20 svenskar i Norilsk".

I Inta, dit Glaubitz kommit 1950 eller 1951, hade han
däremot icke träffat några svenskar. Glaubitz hade arbetat
vid Intas sjukhus som läkare eller sjukvårdare. Då jag
visade honom ett gruppfoto med bland andra Kaljanski
och frågade om han kände igen någon svarade han nekande.
När jag utpekade Kaljanski, sade sig Glaubitz icke känna
till honom. Först när jag omtalade att det var en polack,
trodde sig Glaubitz erinra sig honom. Han kom emellertid
ej ihåg Kaljanskis namn men trodde sig ha ett minne av att
det rörde sig om en f.d. överste och konsul, född i Danzig.
Han hade icke varit närmare bekant med denna polack, utan
blott träffat honom någon enstaka gång i Inta-lägrets sjuk-
hus. På min vid samtalets slut upprepade fråga huruvida
han icke träffat eller hört sina medfångar tala om att någon
svensk skulle ha varit inhytt i sjukhuset i Inta svarade han
bestämt nekande.

I genomgångslägre i Sverdlovsk sade sig Glaubitz år
1954 ha träffat några svenskar. Han utpekade två av dessa i
en samling godtyckligt valda fotografier från beskickningens
viseringsarkiv. Att dessa föreställde de två svenskarna han
träffat i Sverdlovsk vore han "beredd att ta gift på och,
om så önskades, omtala i radio".- Fotostatkopior av de av
Glaubitz utpekade fotografierna närslutes.

För ytterligare upplysningar om Norilsk hänvisade
Glaubitz till:

Raoul R i h l a s , Urakkakentaja, Postfack 5003,
Helsingfors; och

Paul W o l f , tidigare bosatt i Berlin.

Av sina medfångar i Inta kunde Glaubitz erinra sig

Helmut W a l t e r , Hannover;
Günther M e n z , Münster in Westfalen;
Egon von D i p p e l , Berlin och Hannover; samt
förra SS-Obersturmbannführer H o f f m a n n , re-
patrierad via Friedland i oktober 1955.

Av några av sina medfångar har Glaubitz karakteriserats som en "patologisk lögnare" (jfr P.M. angående samtal med Erich Weissenborn och Walter Schmitz den 11 juni 1957). Att efter ett kort samtal bilda sig en upfattning om sanningshalten i sådana påståenden är naturligtvis ogörligt; mitt intryck av Glaubitz är i varje fall att han icke är tillförlitlig. Hans kategoriska uttalande att minst 20 svenskar vistats i Norilsk är orimligt; ännu orimligare är hans lika kategoriska och flera gånger upprepade påstående att två av sex godtyckligt valda fotografier av tyska viseringssökanden skulle föreställa svenskar. Sedan samtalet med Glaubitz avslutats - Glaubitz skulle träffa en bekant och var tvungen att gå - hade jag tillfälle till några minuters otvunget samspråk med Glaubitz' föräldrar. Glaubitz' fader, Oberrentmeister vid Litzehoes Sparkasse, yttrade därvid bland annat att hans son icke kunnat finna sig riktigt tillrätta efter sin återkomst från Sovjetunionen. Han vore ytterligt orolig, hyste så "komische Ansichten" i olika avseenden och hade "nog icke riktigt förstått" att dagens Tyskland politiskt och socialt vore ett annat än det för vilket han under kriget anmält sig som frivillig. Jag trodde mig förstå att faderns bekymrade ord innehöll en försiktig maning att med viss omsorg sovra sonens utsagor.

Bonn den 24 juni 1957.

/u/ Leif Leifland

K/R 29/6

Avskrift av strängt förtroligt handbrev
från sekreteraren Leifland till sekreteraren
Lorentzon, dagtecknat Bonn den 27 juni 1957.

./.

Härmed ber jag få översända en P.M. med några rader om ett samtal jag i dag haft med legationsrådet Maenss i Auswärtiges Amt, vilken vi, efter erhållande av Ditt handbrev den 4 juni, bett söka på ett diskret sätt ta reda på Ch. H. Hopkins', alias Klaus-Friedrich Glaubitz', nuvarande adress.

Som Du finner har Maenss intet nytt att förtälja; med visst intresse noterade jag dock hans uttalande om Glaubitz' bristande tillförlitlighet - Maenss torde, såvitt jag förstod av honom, på denna punkt ha fått en vink av Tyska Röda Korset.

Avskrift.

Strängt förtroligt.

P.M.

Över samtal med legationsrådet M a e n s s , Auswärtiges Amt, den 27 juni 1957.

Legationsrådet Maenss ringde mig i dag och bad mig besöka honom, då han nu vore i tillfälle att lämna svar på min den 7 juni muntligen framförda förfrågan om Charles Harry H o p k i n s ' nuvarande adress.

Maenss meddelade att en man, som under sin fångenskap i Sovjet påstått sig vara amerikansk medborgare och hette Charles Harry Hopkins, på hösten 1955 överlämnats till amerikanska myndigheterna i Berlin. Vid en undersökning hade framgått att Hopkins icke vore amerikan utan tysk medborgare med namnet Klaus-Friedrich G l a u b i t z . I verbalnote den 8 november 1955 hade amerikanska ambassaden hemställt om närmare uppgifter om denne Glaubitz. Sådana hade också lämnats efter kontakt med Glaubitz själv och Tyska Röda Korset.

Maenss delgav mig Glaubitz' nuvarande adress (Breitenburgerweg /Vosskate, Itzehoe) och tillfogade avslutningsvis att det, så vitt han kunde förstå av de handlingar som vore tillgängliga för Auswärtiges Amt, framginge att Glaubitz "nog inte vore så förfärligt tillförlitlig".

Bonn den 27 juni 1957.

/u/ Leif Leifland